

громадянина : ретроспективний та перспективний погляди : збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 31 травня 2019 р. / Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Інститут держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; за заг. ред. М.В. Краснової, Т.О. Коваленко. Чернівці : Кондратьєв А.В., 2019. С. 191–195.

УДК 349.6:340.1

DOI <https://doi.org/10.32844/2618-1258.2020.6-2.17>

ШОХА Т.П.

ЕКОЛОГІЧНА СТАНДАРТИЗАЦІЯ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ

ENVIRONMENTAL STANDARDIZATION: SELECTED ISSUES OF LEGAL REGULATION

У статті розглянуто останні зміни, внесені Законом України від 20 вересня 2019 року № 124-ІХ до актів екологічного законодавства в частині: 1) скасування обов'язкового характеру екологічних стандартів; 2) розмежування відносин, пов'язаних із розробленням стандартів, із відносинами нормативно-правового регулювання; 3) скасування повноважень щодо погодження проєктів національних стандартів органами державного управління; 4) скасування юридичної відповідальності за недотримання вимог стандартів.

На підставі аналізу Закону України від 5 травня 2014 року № 1315-VII «Про стандартизацію», глави 3 Угоди про асоціацію між Україною і ЄС та Угоди про технічні бар'єри у торгівлі Світової організації торгівлі зроблено висновок, що необхідність внесення таких законодавчих змін стосовно усіх екологічних стандартів ані Законом України «Про стандартизацію», ані Угодою про технічні бар'єри в торгівлі СОТ не передбачена.

З метою з'ясування доцільності таких змін з'ясовано, яким є юридичне значення екологічної стандартизації та співвідношення стандартів із нормативно-правовими актами (технічними регламентами). На підставі аналізу спеціальної еколого-правової літератури та ретроспективного аналізу законодавства про стандартизацію зроблено висновок про те, що не зважаючи на відсутність у стандартів регулюючого впливу, заміна у законодавстві «вимог щодо відповідності стандартам» на «вимоги щодо відповідності технічним регламентам та іншим нормативно-правовим документам» є виправданою, але передчасною. Таким змінам мало б передувати прийняття відповідних технічних регламентів. Нині ж скасування обов'язкових вимог, які містилися у стандартах і відсутність аналогічних вимог, прийнятих на рівні технічних регламентів (інших нормативно-правових документів), може призвести до виникнення прогалин у правовому регулюванні екологічних відносин.

Ключові слова: екологічне законодавство, екологічне право, екологічна безпека, технічні вимоги, екологічний стандарт, технічний регламент.

The article considers the latest amendments introduced by the Law of Ukraine № 124-IX dated September 20, 2019 to acts of environmental legislation as regards: 1) elimination of compulsory nature of environmental standards; 2) delineation of the relationship associated with the development of standards with the relationship of legal and regulatory framework; 3) revocation of capability for the approval of draft national standards by government bodies; 4) abolition of legal liability for non-compliance with the requirements of the standards.

Based on the analysis of the Law of Ukraine «On Standardization» № 1315-VII dated May 5, 2014, Chapter 3 of the EU-Ukraine Association Agreement and the WTO Technical Barriers to Trade (TBT) Agreement, it has been concluded that the need for such legislative amendments, neither the Law of Ukraine “On Standardization” nor the WTO Technical Barriers Agreement provides for the need to introduce such legislative amendments in relation to all environmental standards.

In order to clarify the feasibility of such amendments, it has been found what the legal significance of environmental standardization is and which the ratio of standards to regulatory legal acts (technical regulations) is. Based on the analysis of special environmental legal literature and a retrospective analysis of legislation on standardization, it has been concluded that despite the absence of regulatory impact in the standards, the replacement of «requirements for compliance with standards» in the legislation with «requirements for compliance with technical regulations and other normative legal documents» is justified but premature. Such amendments should be preceded by the adoption of appropriate technical regulations. At present, the abolition of mandatory requirements contained in the standards and the lack of similar requirements adopted at the level of technical regulations (other normative legal documents) may lead to gaps in the legal regulation of environmental relations.

Key words: *environmental legislation, environmental law, environmental safety, technical requirements, environmental standard, technical regulations.*

Вступ. 16 жовтня 2020 року набув чинності Закон України від 20 вересня 2019 року № 124-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв’язку з ухваленням Закону України «Про стандартизацію»» [1], відповідно до якого: 1) було встановлено, що національні стандарти мають добровільний характер; 2) чітко розмежовано відносини, пов’язані із розробленням стандартів та технічних умов, із відносинами нормативно-правового регулювання; 3) скасовано повноваження щодо погодження проєктів національних стандартів органами державного управління; 4) скасовано юридичну відповідальність за недотримання вимог стандартів.

Як зазначається в Пояснювальній записці до проєкту цього Закону [2] такі зміни спрямовані на приведення національної системи стандартизації у відповідність до міжнародної та європейської практики, зокрема, до Угоди про технічні бар’єри в торгівлі Світової організації торгівлі (COT) [3], затвердженої постановою Кабінету Міністрів України № 783 від 31 травня 2006 року.

Переважна кількість положень Закону стосувалася внесення змін саме до актів екологічного законодавства, у яких: 1) були виключені усі статті, які передбачали *обов’язковий характер екологічних стандартів* та регламентували участь органів виконавчої влади у їх розробці та затвердженні; 2) вимоги щодо відповідності *природних об’єктів, порядків, правил, заходів, робіт, видів господарської діяльності у сфері екологічних відносин* стандартам були змінені на вимоги щодо відповідності нормативно-правовим актам (нормативам, санітарним нормам і правилам); 3) сам термін «стандарт», безвідносно до обов’язковості чи добровільності стандартів було виключено або замінено на «норми», «вимоги», «технічні регламенти» або «нормативно-правові акти».

Передусім такі зміни були внесені до Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [4] шляхом виключення принципу обов’язковості додержання екологічних стандартів (ст. 3) та статті 32, яка мала назву «Екологічні стандарти».

Також були змінені акти природоресурсного законодавства: Кодекс України про надра (ст. ст. 8, 62) [5], Закон України «Про державну геологічну службу» (ст. 6) [6], Гірничий Закон [7], Водний кодекс України (ст. ст. 15, 33, 58, 59, 67) [8], Закон України «Про питну воду і питне водопостачання» (ст.ст.6, 27) [9], Земельний кодекс України (ст. 165) [10], закони України «Про меліорацію земель» (ст. 22) [11], «Про землеустрій» [12] (ст. 28), «Про охорону земель» (ст. ст. 28, 29 ЗУ) [13], «Про оцінку земель» (ст. ст. 12, 16, 17, 18) [14], «Про державну експертизу земельно-прядної документації» (ст. 4) [15], «Про Державний земельний кадастр» (ст. 11) [16], «Про охорону атмосферного повітря» [17], «Про курорти» [18] та ін.

Зміни стосувались і актів, якими визначені правові засади здійснення екологічно небезпечних видів діяльності. У Законі України «Про пестициди і агрохімікати» [19] були виключені ст. ст. 3, 4, 17, 20, про обов’язок додержання вимог державних *стандартів* пестицидів та агрохімікатів, заборони ввезення та торгівлі пестицидами та агрохімікатами, що не відповідають вимогам *стандартів*, а також про юридичну відповідальність за недотримання *стандартів* під

час виробництва, транспортування, зберігання пестицидів та агрохімікатів. У Законі України «Про відходи» [20], були виключені положення про стандартизацію понять та термінів, вимог до класифікації відходів, їх паспортизації, способів визначення складу відходів та їх небезпеки, контролю та безпечного поводження з відходами. У Кодексі цивільного захисту України [20] були скасовані повноваження Державної служби з надзвичайних ситуацій України з розроблення та затвердження галузевих стандартів, (ст. ст. 17, 44, ст. 67), вилучено статті про відповідність національним стандартам вимог техногенної та пожежної безпеки (ст. 52, ч. 2 ст. 56), а також стосовно недотримання стандартів як підстави зупинення роботи підприємств, об'єктів та окремих виробництв (ст. 70). До Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [21] були внесені зміни, відповідно до яких втрачили чинність положення щодо: закріплення у національних стандартах вимог безпеки для здоров'я і життя населення; обов'язкового характеру технічних документів на вироби, сировину, технології та інші об'єкти середовища життєдіяльності людини; здійснення нагляду за дотриманням санітарних норм, передбачених у стандартах (ст. 14); юридичної відповідальності за випуск та реалізацію продукції із порушенням вимог стандартів (ст. 46) тощо.

Подібні за змістом зміни до ядерного законодавства набирають чинності у 2022 році. Через два роки з тексту Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» [23] будуть виключені ст.ст. 8, 24, 29 - щодо стандартів як обов'язкових критеріїв забезпечення безпеки під час використання ядерної енергії та стосовно дотримання стандартів як умови видачі дозволів у сфері використання ядерної енергії. З часом аналогічні положення будуть передбачені і у законах «Про поводження з радіоактивними відходами» [24], «Про видобування і переробку уранових руд» [25], «Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання» [26], «Про дозвілну діяльність у сфері використання ядерної енергії» [27] та «Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання» [28].

Постановка завдання. Аналізуючи такі зміни, передусім необхідно розв'язати питання їх відповідності ЗУ «Про стандартизацію», Угоді про асоціацію між Україною і ЄС та Угоді про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі.

З метою з'ясування доцільності таких змін важливо також дослідити, яким є юридичне значення стандартизації в сфері екологічних відносин і якими можуть бути наслідки відмови від обов'язкової екологічної стандартизації.

Результати дослідження. Аналіз змісту Закону України «Про стандартизацію» від 5 червня 2014 року [29] свідчить про те, що необхідність внесення таких змін до екологічного законодавства цим Законом не передбачена і прямо зі змісту Закону України «Про стандартизацію» не випливає. Відповідно до ЗУ «Про стандартизацію» національні стандарти застосовуються на добровільній основі, крім випадків, якщо обов'язковість їх застосування встановлена нормативно-правовими актами (ч. 2 ст. 23). Крім того, однією з цілей стандартизації відповідно до Закону - є збереження навколишнього природного середовища (п. 7 ст. 4).

Відповідно до ч. 4 ст. 27 Закону у разі якщо міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, застосовуються правила міжнародних договорів. Проте, глава 3 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС [30] стосується підготовки, адаптації та застосування *технічних регламентів, стандартів і робіт з оцінки відповідності, які визначені в Угоді про технічні бар'єри у торгівлі*, що міститься у Додатках 1А до Угоди та можуть впливати на торгівлю товарами між сторонами. Але поширюються ці положення Угоди винятково на стандарти, які стосуються товарів, виробничих процесів та способів виробництва.

Отже, як відповідно до ЗУ «Про стандартизацію», так і відповідно до міжнародних зобов'язань відсутні підстави для скасування обов'язкового характеру всіх стандартів у сфері екологічних відносин, зокрема тих, що стосуються природних об'єктів, забезпечення екологічної безпеки та відповідних порядків, правил, заходів тощо. Про недоцільність та необґрунтованість таких змін вказувалось і у Висновку на проєкт відповідного Закону (реєстр. № 1068 від 29.08.2019 р.) Головного науково-експертного управління та Зауваженнях до проєкту Головного юридичного управління № 1068 Апарату Верховної Ради України [31].

Не зрозумілим у цьому контексті є і те, що змінивши у такий спосіб із посиланням на Угоду про технічні бар'єри в торгівлі Світової організації торгівлі *екологічне законодавство України*, загальні норми щодо стандартизації, передбачені *господарським законодавством*, законодавець залишив практично без змін.

Відповідно до ст. 15 нині діючого Господарського кодексу України [32] у сфері господарювання застосовуються технічні регламенти, *стандарти*, кодекси ustalеної практики та технічні умови, положення яких є обов'язковим для: 1) суб'єктів господарювання, якщо обов'язковість застосування стандартів встановлено нормативно-правовими актами; 2) учасників угоди (контракту) щодо розроблення, виготовлення чи постачання продукції, якщо в ній (ньому) є посилання на певні стандарти; 3) виробника чи постачальника продукції, якщо він склав декларацію про відповідність продукції певним стандартам чи застосував позначення цих стандартів у її маркуванні.

Згідно із Законом України від 20 вересня 2019 року № 124-IX «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію»» до інших статей Господарського кодексу, які стосуються відповідності стандартам якості та комплектності товарів тощо, були внесені лише окремі зміни, де слова «*відповідати стандартам, технічним умовам*» були замінені на «*відповідати стандартам, технічним умовам у разі їх наявності*».

Аналізуючи доцільність таких змін та юридичне значення екологічної стандартизації необхідно передусім звернутися до етимології слова «стандарт». У словниках та енциклопедичній літературі це поняття визначається як «прийнятий тип виробів, що за своїми властивостями відповідає певним вимогам». У переносному значенні - як «щось, позбавлене індивідуальних особливостей, своєрідності, оригінальності, шаблон, трафарет, зразок» [33, с. 614].

Питання правової природи екологічної стандартизації, місця стандартизації в системі функцій екологічного управління та її призначення досліджувались у роботах В.І. Андрейцева, Ю.С. Шемшученка, А.П. Гетьмана, Г.І. Балюк, М.В. Краснової, Н.Р. Кобецької, В.О. Юрескул, І.В. Олещенко, Б.В. Коваленка та інших.

Зокрема, у науковій літературі вказується, що екологічні стандарти є «юридично значимими нормативно-технічними документами, які містять екологічні вимоги, правила і норми» [34, с. 145]. Екологічна стандартизація, зокрема, має права екологічної безпеки, відноситься до функціонально-процедурної, тобто доюрисдикційного складника механізму забезпечення екологічної безпеки [35, с. 217], є «нормативним засобом управління» [36, с. 176] та «основною функцією державного управління у галузі екології» [37, с.71]. Основною *метою* екологічних стандартів називають «визначення понять і термінів, які використовуються в екологічній діяльності, режиму використання та відтворення природних ресурсів, охорони довкілля; методів контролю за станом навколишнього природного середовища; заходів щодо запобігання негативного впливу забруднення природного середовища на здоров'я людей» [38, с. 64, 37-65; 39, с. 649], встановлення «вимог до тих чи інших характеристик продукту, товару, об'єкту або процесу» [40, с. 94]. До *функцій* стандартизації у спеціальній літературі відносять упорядковуючу, охоронну, комунікативну, ресурсозберігаючу, інформаційну, нормативну, гармонізаційну, регулюючу, попереджувальну, контролюючу та функцію документування [41, с. с. 313].

Протягом останніх років у сфері екологічних відносин застосовувалася система національних державних (ДСТУ), міждержавних (ГОСТ), європейських (EN) та міжнародних (ISO) стандартів. В частині інституційного забезпечення з 1993 по 2002 рік національним органом стандартизації був Державний комітет стандартизації, метрології та сертифікації України (Держстандарт). З 2002 року – Держспоживстандарт. З 2011 року – Державна інспекція України з питань захисту прав споживачів. На даний час функції національного органу стандартизації виконує державне підприємство «Український науково-дослідний і навчальний центр проблем стандартизації, сертифікації та якості» (УкрНДНЦ)».

Законодавство України про стандартизацію протягом останніх десятиліть також досить динамічно змінювалось. Однак і відповідно до Декрету Кабінету Міністрів «Про стандартизацію і сертифікацію» (в частині, що стосується стандартизації - діяв з 1993 до 2014 року) [42], і відповідно до Закону України «Про стандартизацію» (діяв з 2001 до 2014 року) [43], і Закону України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» (діяв з 2006 до 2015 року) [44], і відповідно до нині чинного Закону України «Про стандартизацію» від 5 травня 2014 року увага акцентувалась на значенні стандартизації саме для сфери охорони довкілля.

До основних *принципів* стандартизації відносились врахування екологічних вимог. До *обов'язкових державних стандартів* - вимоги, що забезпечують безпеку. До *обов'язкових державних стандартів належали передусім вимоги, що забезпечують безпеку продукції для життя, здоров'я і майна громадян, охорону навколишнього природного середовища. Мета стандартизації* визначалась як забезпечення безпеки для життя та здоров'я людини, тварин, рослин, а також майна та охорони довкілля.

Починаючи з 11 січня 2006 року правові засади розроблення та застосування національних стандартів та основні принципи державної політики у сфері стандартизації визначались Законом України «Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності» (втратив чинність у 2015 році). Ним було передбачено, що стандарт може містити *вимоги* до термінології, позначок, пакування, маркування чи етикетування, які застосовуються до певної продукції, процесу чи послуги.

Категорія «*встановлені вимоги*» була визначена у Законі як вимоги, передбачені у технічних регламентах, стандартах, кодексах усталеної практики та технічних умовах і стала ключовою для визначення змісту цих документів.

На відміну від *стандартів*, які визначались у якості документів, розроблених на основі консенсусу та затверджених уповноваженим органом, *технічні регламенти* були визначені як нормативно-правові акти (закони України або нормативно-правові акти, ухвалені Кабінетом Міністрів України). Але, незважаючи на відмінність у юридичному значенні цих документів (обов'язковий характер технічних регламентів та необов'язковий, за виключенням випадків, передбачених у законодавстві, характер стандартів), коло *вимог*, які становили їх зміст, було значною мірою подібним.

У 2014 році з метою приведення національної системи стандартизації у відповідність із європейською моделлю, створення організаційних форм діяльності у сфері стандартизації відповідно до міжнародної та європейської практики був прийнятий Закон України «Про стандартизацію». З прийняттям цього Закону та Закону України «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» від 15 січня 2015 року № 124-VIII [45] поняття «стандарт» та «технічний регламент» в частині їх змісту практично не змінилися.

Стандарт було визначено як нормативний документ, заснований на консенсусі, прийнятий визначеним органом, що встановлює для загального і неодноразового використання *правила, настанови або характеристики* щодо діяльності чи її результатів, та спрямований на досягнення *оптимального ступеня впорядкованості в певній сфері*.

Технічний регламент – як нормативно-правовий акт, в якому визначено *характеристики* продукції або пов'язані з ними процеси та *методи* виробництва, включаючи відповідні адміністративні положення, додержання яких є обов'язковим, і який може також включати або виключно стосуватися *вимог* до термінології, позначень, пакування, маркування чи етикетування в тій мірі, в якій вони застосовуються до продукції, процесу або методу виробництва.

Водночас відповідно до ч. 1 ст. 23 ЗУ «Про стандартизацію» було передбачено, що *національні стандарти* застосовуються безпосередньо чи шляхом посилання на них в інших документах. А згідно із ч. 3 ст. 9 ЗУ «Про технічні регламенти та оцінку відповідності» вказано, що *технічні регламенти* «розробляються на основі: *міжнародних стандартів*, якщо вони вже прийняті або перебувають на завершальній стадії розроблення, чи їх відповідних частин... для досягнення визначених цілей прийняття технічних регламентів...».

Передбачене цими законами співвідношення понять «*стандарт*» та «*технічний регламент*», загальний аналіз змісту цих законів та етимологія слова «стандарт» дають підстави для висновку, що *регулятивна функція* наразі властива саме технічним регламентам і не властива стандартам.

За допомогою правового регулювання встановлюються правові вимоги щодо поведінки суб'єкта, яка передбачає наявність *цілей* такої поведінки, *процесу* їх досягнення та певного *результату*. Для того щоб деталізувати ці правові вимоги, суб'єкту пропонують *зразок* стосовно того, як саме повинен виглядати такий *результат* – це і є стандарт. Його призначення полягає у визначенні параметрів із якими співвідноситься той або інший об'єкт стандартизації, як результат тат відповідного правового регулювання.

Це дає змогу зробити висновок про відсутність у стандартів регулюючого впливу та їхній допоміжний характер, спрямований на досягнення оптимального ступеня впорядкованості у певній сфері відносин.

Висновки. З цих позицій останні зміни до екологічного законодавства в частині добровільного характеру стандартів та заміни їх в частині деталізації та упорядкування екологічних відносин на технічні регламенти можна вважати виправданими, але передчасними. Таким змінам у законодавстві мало б передувати відповідних технічних регламентів. Скасування обов'язкових вимог, які містилися у стандартах і відсутність аналогічних вимог, прийнятих в установленому порядку на рівні технічних регламентів та інших нормативно-правових актів призведе до виникнення прогалів у правовому регулюванні екологічних відносин.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію»: Закон України від 20.09.2019 № 124-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-20#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
2. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію». Проект Закону України «Про стандартизацію». Офіційний вебпортал Верховної Ради України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66304 (дата звернення: 20.02.2020).
3. Угода про технічні бар'єри в торгівлі: Постанова Кабінету Міністрів України про затвердження від 31.05.2006 № 736-п. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2006-%D0%BF#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
4. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25.06.1991 № 1264-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
5. Кодекс про надра: Закон України від 27.07.1994 № 132/94-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/132/94-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
6. Про державну геологічну службу: Закон України від 04.11.1999 № 1216-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1216-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
7. Гірничий закон: Закон України від 06.10.1999 № 1127-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1127-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
8. Водний кодекс України: Закон України від 06.06.1995 № 213/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/213/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
9. Про питну воду, питне водопостачання та водовідведення: Закон України від 10.01.2002 № 2918-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2918-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
10. Земельний кодекс: Закон України від 25.10.2001 № 2768-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
11. Про меліорацію земель: Закон України від 14.01.2000 № 1389-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1389-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
12. Про землеустрій: Закон України від 22.05.2003 № 858-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/858-15> (дата звернення: 20.02.2020).
13. Про охорону земель: Закон України від 19.06.2003 № 962-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
14. Про оцінку земель: Закон України від 11.12.2003 № 1378-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/main/1378-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
15. Про державну експертизу земельпорядної документації: Закон України від 17.06.2004 № 1808-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1808-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
16. Про державний земельний кадастр: Закон України від 07.07.2011 № 3613-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3613-17#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
17. Про охорону атмосферного повітря: Закон України від 16.10.1992 № 2707-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2707-12#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
18. Про курорти: Закон України від 05.10.2000 № 2026-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2026-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
19. Про пестициди і агрохімікати: Закон України від 02.03.1995 № 86/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/86/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
20. Про відходи: Закон України від 05.03.1998 № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
21. Кодекс цивільного захисту: 6 Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
22. Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення: Закон України від 24.02.1994 № 4004-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> (дата звернення: 20.02.2020).
23. Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку: Закон України від 08.02.1995 № 39/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/1315-18/find?text=%E2%E8%EC%EE%E3> (дата звернення: 20.02.2020).
24. Про поводження з радіоактивними відходами: Закон України від 30.06.1995 № 255/95-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/255/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

25. Про видобування і переробку уранових руд: Закон України від 19.11.1997 № 645/97-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/645/97-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

26. Про захист людини від впливу іонізуючого випромінювання: Закон України від 14.01.1998 № 15/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/15/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

27. Про дозвільну діяльність у сфері використання ядерної енергії: Закон України від 11.01.2000 № 1370-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1370-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

28. Про фізичний захист ядерних установок, ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, інших джерел іонізуючого випромінювання: Закон України від 19.10.2000 № 2064-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2064-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

29. Про стандартизацію: Закон України від 05.06.2014 № 1315-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1315-18#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

30. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України про ратифікацію від 16.09.2014 № 1678-VII. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#n2025 (дата звернення: 20.02.2020).

31. Проект Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів України у зв'язку з прийняттям Закону України «Про стандартизацію». Офіційний вебпортал Верховної Ради України. http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=66304 (дата звернення: 20.02.2020).

32. Господарський кодекс України: Закон України від 16.01.2003. № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

33. Словник української мови. Академічний тлумачний словник (1970-1980). <http://sum.in.ua/s/standart>; Юридична енциклопедія в 6 т. Т.5/ редкол.: Ю.С. Шемшучегнко та ін. К.: Укр. Енцикл., 1998-2003. 736 с.

34. Андрейцев В.І. Екологічне право: курс лекцій в схемах: навч. посібник. К.: Вентурі, 1996. 208 с.

35. Андрейцев В.І. Право екологічної безпеки: навч. та наук.-практ. посіб. К.: Знання-Прес, 2002. 322 с.

36. Краснова М.В. Поняття, юридична природа екологічної стандартизації, нормування, сертифікації та їх місце в системі права екологічної безпеки. *Проблеми права екологічної безпеки*: навч. посіб./ М.В. Краснова, Г.І. Балюк, А.Г. Бобкова [та ін.]; під заг. Ред. М.В. Краснкової, та Р.С. Кіріна; відп.ред. В.І. Андрейцев; М-во освіти і науки України; Київ. Нац. Ун-т, Нац. гірн. ун-т. Дніпро: НГУ, 2016. 575 с.

37. Балюк Г.І. Екологічне право України: конспект лекцій у схемах (Загальна і Особлива частини): навч. посібник. Вид. 2-е, виправлене і доповнене. Чернівці: Кондратьєв А.В., 2020. 204 с.

38. Гетьман А.П. Управління природокористуванням та охороною довкілля. Екологічне право України. За ред. А.П. Гетьмана, М.В. Шульги. Харків: Право. 2006. 382 с.

39. Юрескул В.О. Система стандартів у сфері природокористування й охорони навколишнього природного середовища. Актуальні проблеми держави і права. 2011. № С.643-650.

40. Кобецька Н.Р. Екологічне право: навч. посіб. 2-ге вид., перероб. і допов. К.: Юрінком Інтер, 2008. 352 с.

41. Олещенко І.В. Актуальні проблеми правового регулювання екологічної стандартизації та сертифікації в Україні. Часопис Київського університету права. 2016. № 3. С. 312-317.

42. Про стандартизацію і сертифікацію: Декрет Кабінету Міністрів України від 10.05.1993 № 46-93. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/46-93#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

43. Про стандартизацію: Закон України від 17.05.2001 № 2408-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2408-14#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

44. Про стандарти, технічні регламенти та процедури оцінки відповідності: Закон України від 01.12.005 № 3164-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3164-15#Text> (дата звернення: 20.02.2020).

45. Про технічні регламенти та оцінку відповідності: Закон України від 15.01.2015 № 124-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text> (дата звернення: 20.02.2020).